

РОЗДІЛ 9. СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 347.965.6

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2021.03.45>

СУТНІСТЬ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА

Заборовський В.В.,

*професор, доктор юридичних наук,
професор кафедри цивільного права та процесу
Ужгородського національного університету
orcid.org/0000-0002-5845-7535*

Заборовський В.В. Сутність конфлікту інтересів в професійній діяльності адвоката.

Дана стаття присвячена розкриттю проблемних питань, що пов'язані із дослідженням сутності конфлікту інтересів в аспекті здійснення адвокатської діяльності. В статті розкриваються різноманітні позиції науковців щодо визначення правової природи конфлікту інтересів як в цілому через загальнотеоретичне його сприйняття, так і безпосередньо – під час здійснення адвокатом своєї професійної діяльності.

В межах даного дослідження було розкрито позиції українського законодавця щодо регламентування такого фундаментального принципу адвокатської діяльності як принцип уникнення конфлікту інтересів. Дослідження акцентувало увагу і на розкриття взаємозв'язку між даним принципом і іншими визначальними принципами адвокатської діяльності. Робиться висновок, відповідно до якого позитивність вітчизняного правового регулювання даного принципу проявляється насамперед в тому, що основна мета полягає саме в превентивних заходах, які б не допускали його виникнення. Таке правове регулювання в цілому відповідає міжнародним стандартам адвокатської діяльності (Хартії основних принципів європейської адвокатської професії, Загальному кодексу правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства тощо) та законодавству ряду зарубіжних країн.

Аргументується позиція, згідно з якою відсутність конфлікту інтересів, як визначальна складова наявності довіри є основоположним моментом взаємовідносин між адвокатом і його клієнтом, і довіра повинна бути квінтесенцією професійної адвокатської діяльності в цілому.

Для досягнення обумовленої перед автором мети, були застосовані характерні для правової науки методи, а саме дослідження здійснювалося із застосуванням насамперед формально-догматичного методу, який надав можливість роз-

крити сутність та інтерпретувати зміст вітчизняних та міжнародних нормативних актів, які визначають дію принципу уникнення конфлікту інтересів в професійній діяльності адвоката. Набули широкого застосування і загальнонаукові методи аналізу та синтезу.

Ключові слова: адвокат; адвокатська діяльність; статус адвоката; професійна правнича допомога; принципи адвокатської діяльності; конфлікт інтересів.

Zaborovskyy V.V. The essence of the conflict of interest in the professional activities of a lawyer.

This article is devoted to the disclosure of problematic issues related to the study of the essence of the conflict of interest in the aspect of advocacy. The article reveals the various positions of scholars to determine the legal nature of the conflict of interest as a whole through its general theoretical perception, and directly - during the implementation of the lawyer's professional activity.

Within the framework of this study, the positions of the Ukrainian legislator on the regulation of such a fundamental principle of advocacy as the principle of avoiding conflicts of interest were revealed. The study also focused on revealing the relationship between this principle and other defining principles of advocacy. It is concluded that the positivity of domestic legal regulation of this principle is manifested primarily in the fact that the main goal is precisely preventive measures that would prevent its occurrence. Such legal regulation generally complies with international standards of advocacy (Charter of Core Principles of the European Legal Profession, The Code of Conduct for European Lawyers etc.) and the legislation of a number of foreign countries.

The position is argued that the absence of conflict of interest, as a determining component of

trust is a fundamental aspect of the relationship between a lawyer and his client, and trust should be the quintessence of professional advocacy in general.

To achieve the goal set before the author, methods typical of legal science were used, namely the study was carried out using primarily formal-dogmatic method, which provided an opportunity to reveal the essence and interpret the content of domestic and international regulations that determine the principle of avoiding conflicts of interest activities of a lawyer. General scientific methods of analysis and synthesis have also become widely used.

Key words: lawyer; advocacy; lawyer status; professional legal assistance; principles of advocacy; conflict of interest.

Постановка проблеми. На українського адвоката, на рівні Конституції, покладена така визначальна місія як надання правничої допомоги на професійній основі. Можливість належного виконання такого конституційного обов'язку безпосередньо пов'язана не тільки із комплексом елементів правового статусу адвоката (прав [1; 2], обов'язків [3; 4], гарантій [5; 6] та відповідальності [7; 8]), але, що важливо, професійна діяльність адвоката повинна базуватися на фундаментальних принципах, зокрема, на такому як уникнення конфлікту інтересів.

Актуальність дослідження пов'язана насамперед з тим, що незважаючи на положення національного законодавства та міжнародних стандартів адвокатської діяльності, які приділяють значну увагу проблемам визначення конфлікту інтересів в контексті здійснення адвокатської діяльності та регламентуванню питання щодо забезпечення їх уникнення, в той же час, враховуючи насамперед багатогранність видів діяльності адвоката, їх реалізація не позбавлена недоліків.

Аналіз наукових публікацій. Сутність конфлікту інтересів в професійній діяльності адвоката була предметом досліджень ряду науковців. Серед вчених, які досліджували окремі аспекти даної проблеми, доцільно виокремити праці М.В. Бірюкової, С.В. Бобровник, С.О. Деханова, О.В. Дудко, С.О. Іваницького, С.В. Купрейченко, О.В. Маленко, В.В. Манзюка, В.В. Надьон, П.В. Сімірнова, К.М. Северин, А. Циганкова та інших.

Метою даної статті є комплексне теоретико-прикладне дослідження сутності конфлікту інтересів через як загальнотеоретичне його розуміння, так і сприйняття даного явища в контексті здійснення професійної діяльності адвоката. Основними **завданнями** автор ставить перед собою: проаналізувати плюралістичні позиції науковців щодо визначення конфлікту

інтересів в адвокатській діяльності; розкрити положення національного законодавства, які регламентують дію принципу уникнення конфлікту інтересів; дослідити міжнародні стандарти адвокатської діяльності, що закріплюють положення вищевказаного принципу насамперед враховуючи його нерозривний взаємозв'язок з іншими визначальними принципами діяльності адвоката.

Виклад основного матеріалу. Під конфліктом (від лат. conflictus – зіткнення) слід розуміти зіткнення протилежних інтересів, думок, поглядів; серйозні розбіжності; гостра суперечка [9, с. 274] До основних сутнісних характеристик категорії «конфлікт» відносять, зокрема, такі: конфлікт порушує або перешкоджає суб'єктам реалізовувати свої інтереси; передумовою виникнення конфлікту є соціальне протиріччя (порушення заборон, невиконання зобов'язань, зловживання правами, відсутність взаємоповаги до іншої сторони; недобросовісна конкуренція тощо); конфлікт є процесом, що має суб'єктивно-об'єктивний характер, де суб'єктивною складовою є поведінка суб'єктів, а об'єктивною – соціальне протиріччя [10, с. 92].

Що стосується безпосередньо розуміння саме поняття «юридичний конфлікт», то переважна більшість науковців притримуються позиції, згідно з якою такий конфлікт, який є різновидом соціального конфлікту, являє собою певне протистояння щодо інтересів, потреб, поглядів декількох суб'єктів. Такої ж позиції притримується і С.В. Бобровник, яка розглядає юридичний конфлікт як стан двостороннього зв'язку суб'єктів, заснований на правовому протиріччі, що характеризується порушенням або перешкодою в реалізації ними інтересів та слугує причиною розвитку або кризи суспільних відносин [11, с. 6]. Юридичний конфлікт необхідно розглядати як динамічний процес, а його виникнення та існування передбачає наявність таких компонентів: передумов виникнення юридично значимої конфліктної ситуації; наявність самої юридичної конфліктної ситуації; дії, яка здійснюється однієї зі сторін для відстоювання своїх інтересів і представляє собою перехідний момент до конфліктної стадії, що визначає безпосередній зміст конфлікту.

Таке розуміння сутності конфлікту повною мірою є прийнятним і при розкритті правової природи саме конфлікту інтересів, в тому числі й в контексті професійної діяльності адвоката. Конфлікт інтересів у загальнозвуженому значенні цього поняття, як зазначають науковці, являє собою протиріччя між інтересами, які захищені правом і повинні бути задоволені діями іншої уповноваженої особи, і особистими інтересами такої уповноваженої особи, тож як правило, такий конфлікт виникає між особистими і

професійними інтересами [12, с. 49]. Дещо іншої позиції притримується А. Циганков, сприймаючи конфлікт інтересів як конфлікт між правами і інтересами адвоката і його обов'язками здійснювати ті чи інші дії перед клієнтом, суспільством та органами державної влади і суду [13]. Фактично поєднує сутність вищевказаних дефініцій визначення, яким оперує А. Малхі, звертаючи увагу на те, що конфлікт інтересів – це ситуація, коли хтось із позицій довіри, наприклад адвокат, має конкуруючі професійні чи особисті інтереси, і такі конкуруючі інтереси можуть ускладнити неупереджене виконання своїх обов'язків [14]. Зовсім іншою, але не менш цікавою є позиція С. Туляпуркара, відповідно до якої конфлікт інтересів сприймається саме як вплив на адвоката, який існує і який може негативно вплинути на клієнта, або поради, які адвокат дав би в іншому випадку [15]. Все це вказує на плюралістичність позицій науковців щодо визначення конфлікту інтересів в професійній діяльності адвоката.

Щодо нормативного закріплення даної дефініції, то вона міститься в п. 8 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», відповідно до якого конфлікт інтересів сприймається як суперечність між особистими інтересами адвоката та його професійними правами і обов'язками, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість під час виконання адвокатом його професійних обов'язків, а також на вчинення чи невчинення ним дій під час здійснення адвокатської діяльності. На відміну від Закону, Правила адвокатської етики [16] не тільки надають аналогічне визначення даної дефініції, але й суттєво розширюють її сприйняття (ст. 9, 16, 20, 21, 34, 39). Позитивність правового регулювання принципу уникнення конфлікту інтересів полягає насамперед в тому, що основна увага покладається саме на превентивні заходи, які б не допускали його виникнення. Так, адвокату забороняється укладати договір про надання правової допомоги у разі конфлікту інтересів (ч. 1 ст. 28 Закону) та за загальним правилом він позбавляється права на прийняття доручення від клієнта, якщо конфлікт інтересів пов'язаний з тим, що адвокат отримав від іншого клієнта конфіденційну інформацію і є перспектива її використання при наданні допомоги новому клієнту (ст. 20 Правил адвокатської етики).

Таке правове регулювання в цілому відповідає міжнародним стандартам адвокатської діяльності. Так, в п. 3.2.3 Загального кодексу правил для адвокатів Європейського Співтовариства [17] відмічається, що адвокат зобов'язаний утриматися від обслуговування нового клієнта, якщо це здатне викликати виникнення загрози порушення конфіденційності відомо-

стей, що довірені йому попереднім клієнтом, або якщо це може стати джерелом переваг для нового клієнта. Саме з принципу уникнення конфлікту інтересів виходить й український законодавець. До основних цінностей адвокатської професії, поряд з незалежністю та конфіденційністю, Європейський парламент відносить й відсутність конфлікту інтересів [18]. Подібна позиція відтворена і в Хартії основних принципів європейської адвокатської професії (принцип «с») [19].

Ця тенденція відтворена на законодавчому рівні більшості зарубіжних країн, які реалізують ліберальну концепцію правової держави, що закріпили тією чи іншою мірою принцип уникнення конфлікту інтересів в правозахисній діяльності [20, с. 126]. До прикладу деонтологічні кодекси адвокатів Данії та Нідерландів закликають адвокатів з особливою ретельністю і обережністю виконувати професійні обов'язки в обстановці, яка дозволяє вважати наявність конфлікту інтересів або ж відповідно забороняють приймати доручення клієнта в тому випадку, коли існує об'єктивний ризик виникнення такого конфлікту [21, с. 30]. Адвокат повинен утримуватися від прийняття нового клієнта, якщо це може створити конфлікт інтересів відповідно до положень і Кодексу поведінки італійських адвокатів [22] (виникнення конфлікту інтересів поставлено в залежність від ризиків порушення конфіденційності та обмеження незалежності адвоката в здійсненні нового представництва). Обов'язок утримуватись від дій в інтересах нового клієнта, якщо можливим є конфлікт інтересів покладається і на німецьких адвокатів (параграф 3 Правил професійної діяльності [23]).

Слід відмітити, що така позиція українського законодавця вміло відтворена і в правозастосовній практиці вітчизняних судів. Так, показовим є постанова Касаційного адміністративного суду [24], в якому порушенням правил адвокатської етики було визнано не лише дії чи бездіяльність, що вже призвели до настання конкретних негативних наслідків для особи, а й сама ймовірність такого настання, виходячи із обставин справи (якщо були розумні підстави вважати, що розвиток інтересів в подальшому призведе до виникнення конфлікту інтересів).

В той же час, вищевказане законодавче регулювання принципу уникнення конфлікту інтересів неопозбавлене і недоліків. Зокрема, К.М. Северин звертає увагу на те, що конфлікт інтересів на рівні закону розуміється лише як протиріччя між інтересами та обов'язками адвоката, а інші сфери конфлікту інтересів не враховані. На його думку, таке розуміння суті конфлікту не відповідає як усталеній практиці, так і міжнародно-правовим актам щодо цього

[25, с. 144]. Науковець звертає увагу на те, що незважаючи на доволі обмежене визначення, ст. 28 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та ст. 78 КПК України розширює законодавче тлумачення «конфлікту інтересів», який набуває таких форм, а саме: діючий конфлікт між інтересами клієнтів, враховуючи інтереси попереднього клієнта; потенційний конфлікт інтересів між інтересами клієнта та інтересами самого адвоката або ж інтересами близького родича чи члена сім'ї адвоката, в тому числі і випадку, якщо він є посадовою особою, що брала або бере участь у тому чи іншому судочинстві) [26, с. 151-152]. На подібний недоліки акцентує увагу і С.О. Іваницький, який згадувану законодавчо закріплену дефініцію «конфлікт інтересів» пропонує після слів «професійними правами і обов'язками» доповнити словосполученням «зокрема інтересами його клієнтів» [27, с. 201].

Розкриваючи сутність конфлікту інтересів в професійній діяльності адвоката необхідно звернути увагу й на те, що згадувана дефініція сприймає конфлікт інтересів саме як суперечність між особистими інтересами адвоката та його професійними правами і обов'язками. Суперечність інтересів, як слушно відмічає С.В. Купрейченко, доцільно розглядати якомога ширше, враховуючи як повну, так і часткову несумісність інтересів як в цілому по справі, так і по відношенню до будь-яких окремих процесуальних дій або рішень [28, с. 180].

Йдеться про суперечність саме між особистими інтересами та професійними правами і обов'язками, які є визначальними, фундаментальними структурними елементами правового статусу адвоката [29]. Взагалі конфлікти можуть бути внутрішньоособистісними та міжособистісними [30, с. 30]. Що стосується конфлікту інтересів в професійній діяльності адвоката, то він, як зазначає П.В. Смірнов, повинен сприйматися як внутрішньоособистісний конфлікт, в рамках якого виникає протиріччя між окремими інтересами адвоката, одним з яких виступає інтерес виконати зобов'язання перед довірцем [31, с. 159-159]. Тож адвокат не може здійснювати свою професійну діяльність, якщо вона обґрунтовано може суперечити його власним, фінансовим, комерційним, майновим та іншим його особистим інтересам [32, с. 424].

Ми не піддаємо сумніву те, що незалежність адвоката (насамперед на внутрішньому рівні) повинна забезпечуватися, зокрема, заборонаю ставити особисті інтереси вище від професійних, від інтересів свого клієнта [33, с. 126]. Без сумніву, коли особистий інтерес та професійний обов'язок адвоката вступають в конфлікт, обов'язок повинен переважати. Основним професійним обов'язком адвоката, як зазначаєть-

ся в Професійних рекомендаціях адвокатської палати Ліхтенштейну [34] (п. 11), є обов'язок перед своїм клієнтом, а власні інтереси та міркування щодо колег відступлять у разі конфлікту. Але в той же час, слушною є позиція Ч.П. Кіндрегана, за якою, права клієнта на повне та безкорисливе обслуговування його адвокатом будуть безглуздими, якщо адвокат повинен вибирати між власними та інтересами клієнта (коли адвокат має фінансову зацікавленість у результаті судового розгляду, крім винагороди, спокусу продовжити ці інтереси на шкоду клієнту може бути важко подолати) [32, с. 425].

В контексті здійснення адвокатської діяльності, особистий та професійний інтерес адвоката має бути спрямований саме на відстоювання інтересів клієнта. Основним особистим інтересом адвоката, за твердженням А. Циганкова, є досягнення максимального результату для свого клієнта шляхом застосування своїх знань та досвіду, тоді як професійним – отримання максимально можливого результату для клієнта та відповідного гонорару [35]. В даному випадку слід звернути увагу на те, що інтереси адвоката та інтереси його клієнта не завжди повинні повністю збігатись. Об'єктом інтересів підзахисного, як відмічає О.В. Дудко, можуть бути різні майнові чи немайнові права, які він відстоює, тоді як інтерес адвоката повинен бути трохи ширшим, включати в себе також й повне виконання свого адвокатського обов'язку перед підзахисним і суспільством в цілому [36, с. 292]. Як ми уже відмічали, мораль і законність мають бути вищими ніж інтереси клієнта адвоката, при цьому не слід забувати, що адвокату забороняється займатися у справі позицію всупереч волі клієнта, крім випадків, якщо адвокат впевнений у самообмові клієнта.

Розглядаючи сутність особистих інтересів адвоката, потрібно звернути увагу на те, що особисті інтереси включають не лише власні інтереси адвоката, але й інтереси інших осіб, пов'язаних з адвокатом, таких як партнери адвоката, помічники адвоката. Належність виконання професійних обов'язків адвоката ставиться під сумнів, коли у нього існують певні обов'язки перед іншими, третіми особами, що можуть мати певну зацікавленість у результатах справи (наприклад, у випадку, коли адвокат займає або займав певну посаду в керівних органах юридичної особи та в подальшому здійснює представництво інтересів працівника такої особи).

Отже, проведене дослідження, дає можливість дійти висновку про плюралістичність позицій науковців щодо визначення конфлікту інтересів в професійній діяльності адвоката. Проблема у визначенні їх сутності полягає насамперед у тому, що одним із фундаментальних

принципів адвокатської діяльності є принцип уникнення конфлікту інтересів.

Позитивність вітчизняного правового регулювання принципу уникнення конфлікту інтересів, полягає насамперед в тому, що основна увага покладається саме на превентивні заходи, які б не допускали його виникнення. Таке правове регулювання в цілому відповідає міжнародним стандартам адвокатської діяльності.

Відсутність конфлікту інтересів, як визначальна складова наявності довіри є основоположним моментом взаємовідносин між адвокатом і його клієнтом, і довіра повинна бути квінтесенцією професійної адвокатської діяльності в цілому. Це зумовлено тим, що неухильне дотримання принципу конфіденційності, а отже, існування безсумнівної довіри до професійної діяльності адвоката неможливі за умови існування навіть ймовірного конфлікту інтересів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Заборовський В.В. Право адвоката на опитування осіб за їх згодою в якості одного з основних професійних прав адвоката. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 214-217.
2. Заборовський В.В. Адвокатський запит у світлі прийняття Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». *Вісник Запорізького національного університету: збірник наукових праць. Юридичні науки*. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2013. № 1(II). С. 24-27.
3. Заборовський В.В., Бисага Ю.М. Професійні обов'язки як необхідний елемент структури правового статусу адвоката. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 45. Т. 2. С. 144-151.
4. Заборовський В.В. Підвищення кваліфікації як один з професійних обов'язків адвоката. *Organization of educational process for legal education applicants, innovative teaching methods in higher education institutions of Ukraine and EU: materials scientific and pedagogic Internship proceeding (Frankfurt an der Oder (Republic of Germany), 28 October – 6 December, 2019)*. Frankfurt an der Oder: European University Viadrina Frankfurt (Oder), 2019. P. 64-68.
5. Заборовський В.В. Деякі практичні аспекти забезпечення конфіденційного спілкування адвоката зі своїм клієнтом. *Visegrad journal on human rights*. 2021. № 4. С. 244-249.
6. Заборовський В.В. Конфіденційне спілкування адвоката зі своїм клієнтом як гарантія здійснення адвокатської діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. Вип. 66. С. 244-250. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.66.40>;
7. Заборовський В.В., Фрідманський Р.М. Відповідальність суб'єктів звернення та адвоката в аспекті реалізації права на адвокатський запит. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. Вип. 65. С. 342-347. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.65.62>
8. Заборовський В.В., Манзюк В.В. Правова природа відповідальності адвоката за прояв неповаги до суду. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 2. С. 294-297.
9. Словник української мови: В 11 т. [укл. І.К. Білодід та ін.]. Київ: Наукова думка, 1973. Т. 4: І-М / ред. тому: А. А. Бурячок, П. П. Доценко. 1973. 840 с.
10. Надьон В. В. Правова категорія «конфлікту» як підстава для захисту прав пацієнтів. *Забезпечення прав людини четвертого покоління у системі охорони здоров'я: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 12 квітня 2019 р.)*. Ужгород, 2019. С. 90-95.
11. Бобровник С. В. Компромiс i конфлікт у праві: теоретико-методологічне дослідження: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. докт. юрид. наук: спец. 12.00.01. К., 2013. 40 с.
12. Бірюкова А.М. Конфлікт інтересів в адвокатській діяльності в умовах глобалізації. *Юридичний бюлетень*. 2017. № 5. С. 48-54.
13. Цыганков А. Неконтролируемый адвокатом конфликт интересов вызывает для него негативные финансовые последствия. 2020. URL: <https://lhs.net.ua/>
14. Amanjot Malh. Conflict between Interest and Duties of a Lawyer . URL: www.legalserviceindia.com/article/I241-Conflict-between-Interest-and-Duties-of-a-Lawyer-.html
15. Tuljapurkar S. Conflict of interest in legal profession – A need for regulation. *Law Street India*. April 21, 2017. URL: www.lawstreetindia.com/experts/column?sid=205
16. Правила адвокатської етики, затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 9 червня 2017 року. URL: <http://vkdka.org/wp-content/uploads/2017/07/PravilaAdvokatskojiEtiki2017.pdf>
17. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства, прийнятий делегацією дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні у Страсбурзі в жовтні 1988 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_343
18. European Parliament resolution on legal professions and general interest in the functioning of legal systems 2006/2534(RSP). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-6-2006-0203_EN.html

19. Charter of Core Principles of the European Legal Profession. Council of Bars and Law Societies of Europe (2006). URL: https://www.ccbe.eu/NTCdocument/EN_CCBE_CoCpdf1_1382973057.pdf
20. Маленко О.В. Принцип уникнення конфлікту інтересів при здійсненні адвокатської діяльності. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2019. № 4. С.119-132.
21. Деханов С.А. Конфликт интересов в системе деонтологических отношений адвоката и клиента в странах Западной Европы. *Адвокатская практика*. 2010. № 2. С.28-31.
22. Code of Conduct for Italian Lawyers, approved by the National Bar Council during the session of January 31, 2014). URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/National_Regulations/DEON_National_CoC/EN_Italy_Code_of_Conduct_for_Italian_Lawyers.pdf
23. Rules of Professional of January 1, 2020. URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/National_Regulations/DEON_National_CoC/EN_Germany_BORA_Rules_of_Professional_Practice.pdf
24. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 26 листопада 2020 року, справа № 818/1718/17. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/93119334>
25. Северин К.М. Дослідження принципу уникнення конфлікту інтересів при здійсненні адвокатської діяльності. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету : Серія: Право*. 2015. Вип. 35. Ч. 1. Т. 3. С. 142-147.
26. Северин К.М. Принцип уникнення конфлікту інтересів в адвокатській діяльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2014. Вип. 10-1(1). С. 151-154.
27. Іваницький С.О. Теоретичні основи організації адвокатури в Україні: принципи та система: дис. ... д-ра юрид. наук.: спец.: 12.00.10. К., 2017. 556 с.
28. Купрейченко С.В. Противоречие интересов доверителей адвоката-защитника в уголовном процессе. Понятие, последствия, проблемы установления и процессуального реагирования. *Актуальные проблемы российского права*. 2017. № 9 (82). С. 177-185.
29. Заборовский В.В. Некоторые проблемные вопросы определения структуры правового статуса адвоката. *Евразийская адвокатура*. 2016. № 6 (25). С. 31-37.
30. Одинцова М.А. Социальная психология: учеб.-метод. комплек. Мн.: МГЭИ, 2005. 86 с.
31. Смирнов П.В. Правовое регулирование института конфликта интересов в адвокатской деятельности по законодательству Российской Федерации. *Вестник экономической безопасности*. 2020. № 1. С. 158-162.
32. Kindregan, Charles P. Conflict of Interest and the Lawyer in Civil Procedure. *Valparaiso University Law Review*. 1976. Vol. 10, Issue 3. P. 423-452.
33. Заборовський В.В. Правовий статус адвоката в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.10. К., 2017. 577 с.
34. Professional Guidelines of the Liechtenstein Chamber of Lawyers of May 05, 1994. URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/National_Regulations/DEON_National_CoC/EN_Liechtenstein_Professional_Guidelines_of_the_Liechtenstein_Chamber_of_Lawyers.pdf
35. Циганков А. Адвокат має бути розумнішим за закон і використовувати його обмеження для досягнення своїх інтересів. 2020. URL: <https://lhs.net.ua/>
36. Дудко О.В. Конфлікт інтересів захисника й підозрюваного, обвинуваченого, та його наслідки. *Юридичний бюлетень*. 2018. Вип. 7 (7). С. 288-295.